

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА № 1
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА № 2

КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АСОЦІАЦІЯ ЦИВІЛІСТІВ УКРАЇНИ»

**ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
ПРИВАТНОПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ
НАБУТТЯ, ПЕРЕДАЧІ, ЗДІЙСНЕННЯ
ТА ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ
ЦИВІЛЬНИХ ТА СІМЕЙНИХ ПРАВ**

**Матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті проф. Ч. Н. Азімова
та 20-річчю з дня створення кафедри цивільного права № 2
(Харків, 29 листопада 2019 р.)**

Харків
«Право»
2019

Відповідальна за випуск
доктор юридичних наук, професор В. В. Надьон

Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, П78 передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова та 20-річчю з дня створення каф. цив. права № 2 (Харків, 29 листоп. 2019 р.). – Харків : Право, 2019. – 396 с.

ISBN 978-966-937-832-3

29 листопада 2019 р. кафедрами цивільного права № 1 та № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого разом з Київським регіональним центром Національної академії правових наук України і Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація цивілістів України» проведена науково-практична конференція, присвячена 87-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АПрН України Чингізхана Нуфатовича Азімова, в якому взяли участь не тільки викладачі, аспіранти, студенти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, а й науковці інших юридичних вузів України, а також практичні робітники.

До збірника увійшли тези доповідей і повідомлень учених, практикуючих юристів, представників судових органів, а також аспірантів, здобувачів та студентів.

Видання адресоване науковим співробітникам, аспірантам, викладачам юридичних факультетів вищих навчальних закладів, а також працівникам суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючим юристам, іншим особам, які вивчають і застосовують цивільне та господарське законодавство.

УДК 347(477)

ISBN 978-966-937-832-3

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019
- © Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, 2019
- © Всеукраїнська громадська організація «Асоціація цивілістів України», 2019
- © Оформлення. Видавництво «Право», 2019

*Пономаренко Оксана Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін та господарського права
імені проф. О. І. Процевського
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПОДІЛ МАЙНА У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА

Україна на сьогодні стоїть на порозі реформування практично усіх сфер законодавства, в тому числі й цивільного. Проблеми вдосконалення правового регулювання сфери приватних відносин вже давно обговорюються на наукових конференціях та інших науково-практичних заходах. В процес рекодифікації, безумовно, включається й сфера сімейних відносин. Одним з перспективних напрямів в цьому є вдосконалення правового регулювання договірних сімейних відносин. Основа нормативного регулювання договірних сімейних відносин була закладена у СК України 2002 року. На сьогодні ж перед цивілістикою постає задача щодо детальної регламентації нормативних конструкцій сімейних договорів.

Одним з найбільш поширених сімейних договорів є договір про поділ майна подружжя. Але нормативне регулювання цього договору на сьогодні є досить лаконічним. У СК України та Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України зазначене лише право подружжя на укладення договорів про поділ майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності. А також визначені основні правила реалізації цього права:

- можливість відступити від засад рівності часток подружжя та
- здійснити поділ спільного майна незалежно від розірвання шлюбу.

Крім того, у законодавстві закріплене правило щодо обов'язкового нотаріального посвідчення такого договору у разі, якщо його предметом виступає нерухоме майно. Але багато питань на сьогодні залишається поза сферою нормативного регулювання, що створює певні проблеми у правозастосовній практиці.

По-перше, на сьогодні відсуне визначення договору про поділ майна подружжя. В той же час, саме поняття договору повинно містити основні його характеристики. У літературі договір про поділ майна характеризується-

ся, як правило, як консенсуальний, оплатний та взаємний. Але варто зазначити, що за цими критеріями проводиться характеристика зобов'язальних договорів, тобто договорів, які спрямовані на виникнення зобов'язань. Договір про поділ майна подружжя спрямований не на виникнення зобов'язань. Його основна мета – припинення права спільної сумісної власності та виникнення права власності у кожній стороні на майно, яке буде поділене відповідно до умов такого договору, або виникнення права спільної часткової власності. Ця мета досягається в момент укладення такого договору, внаслідок чого у кожного з подружжя виникає абсолютне, речове право – право власності щодо кожної речі, зазначеної у договорі. Таким чином, об'єктом такого договору є не дії іншої сторони, а річ та право на неї. Після укладення договору про поділ майна кожний з подружжя має можливість застосувати речово-правові засоби захисту, в тому числі й проти іншого з подружжя. Саме тому, якщо один з подружжя незаконно утримує річ, на яку згідно з умовами договору про поділ майна виникло право власності у іншого з подружжя, то той з подружжя, права якого порушені, має право за допомогою виндикаційного позову вимагати витребування майна із чужого незаконного володіння.

Зобов'язальні відносини на підставі договору про поділ майна можуть виникнути лише в тому разі, якщо згідно з умовами такого договору право власності на неділиму річ виникає у одного з подружжя, який зобов'язаний сплатити іншому грошову компенсацію. Найчастіше така схема використовується щодо нерухомого майна, транспортних засобів та часток у товариствах. При наявності у договорі про поділ майна такої умови, він буде належати до договорів змішаного типу – речово-зобов'язаних договорів.

По-друге, певні проблеми виникають щодо визначення сторін договору про поділ майна. У ст. 69 СК України сторонами договору про поділ майна, що є об'єктом спільної сумісної власності, названі лише дружина та чоловік. Однак, цей перелік повинен бути значно ширшим. Так, перш за все, право поділити майно належить подружжю незалежно від розірвання шлюбу. Тобто укладення договору про поділ спільного майна може бути здійснене як під час шлюбу, так й після його розірвання. У першому випадку сторонами такого договору є подружжя, право на укладення якого й надане чинним СК. Але якщо поділ майна здійснюється після розірвання шлюбу, то особи втрачають правовий статус подружжя й стають колишнім подружжям. Таким особам СК не надає права на укладення договору про поділ спільного майна. У цивілістиці була висловлена думка, що такий договір не є сімейним договором, а за своєю правовою природою належить до цивільно-правових договорів. Вважаю, що правова природа таких договорів є однаковою – ци-

вілістичною, оскільки спрямовані вони на припинення права спільної сумісної власності, яке також є суто цивілістичним. Інше питання полягає в тому, що право спільної сумісної власності в правовій системі України є традиційним саме для сімейних відносин, заснованих на довірі, яка є природною й для них, й для права спільної сумісної власності. Саме тому детальне їх правове регулювання здійснюється у сфері сімейного права. Нормативне регулювання договору про поділ майна, також, доцільно здійснювати у межах сімейного права стосовно членів сім'ї для яких законом встановлена презумпція права спільної сумісної власності.

Таким чином, крім подружжя та колишнього подружжя, до іншої категорії осіб, які природно мають право на укладання договору про поділ майна, належать жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі. Таке право обумовлене тим, що відповідно до ст. 74 СК майно, набуте такими особами, належить їм, за загальним правилом, на праві спільної сумісної власності й на нього поширюються положення про право спільної сумісної власності подружжя.

По-третє, у сімейному законодавстві не встановлені межі договірної свободи сторін договору про поділ майна, у зв'язку з чим зростає ризик порушення прав та інтересів не тільки сторін договору, але й третіх осіб. До третіх осіб, права та інтереси яких можуть бути порушені укладенням такого договору, належать діти та кредитори.

Договір про поділ майна повинен відповідати загальним вимогам, додержання яких є необхідним для чинності правочину. Особливої актуальності у зв'язку з цим набуває вимога про те, що правочин, який вчиняється батьками (усиновлювачами) не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей. Договір, який не відповідає такій вимозі, може бути за рішенням суду визнаний недійсним. Так, відповідно до ст. 174 СК майно, набуте батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини, є власністю дитини. А відповідно до ст. 175 СК майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності. Таке майно не може бути об'єктом поділу за договором про поділ майна, який укладається між батьками дитини.

Великої актуальності набуває й питання щодо захисту прав та інтересів кредиторів у разі укладання сторонами договору про поділ майна. Під майном, яке належить сторонам на праві спільної сумісної власності, повинні розумітися не тільки річ, сукупність речей, але й майнові права та обов'язки. Правовий режим спільної сумісної власності поширюється в тому числі й

на майнові обов'язки. Тобто майновий обов'язок, який був набутий за час шлюбу, презюмується спільним й підлягає поділу поряд з речами та майновими правами. В той же час, правовий режим майнових боргів має певні особливості, обумовлені тим, що вони зачіпають не тільки інтереси сторін договору, але й інтереси третіх осіб – кредиторів. Саме тому у законодавстві повинні міститися засоби захисту інтересів кредиторів. На сьогодні, такі засоби захисту на нормативному рівні не передбачені. Можна запропонувати для нормативного закріплення наступні засоби захисту прав та інтересів кредиторів:

- встановити обов'язок сторін договору повідомити кредиторів щодо поділу боргів за аналогією обов'язку комісії з припинення юридичної особи або спадкоємців щодо повідомлення кредиторів про перехід обов'язків до інших осіб. Кредиторам, які не погоджуються з переходом боргу, необхідно надати право вимоги дострокового повернення боргу;

- встановити загальну вимогу про поділ обов'язків пропорційно поділу прав. Цей засіб має на меті позбавити сторони можливості поділити майно таким чином, коли одному з подружжя переходять лише права, а іншому – лише обов'язки, тим самим позбавляючи кредиторів можливості отримати задоволення за зобов'язаннями;

- встановити солідарну відповідальність сторін договору за боргами, які не були включені до предмету договору про поділ майна;

- встановити заборону поділу майна без дозволу арбітражного керуючого у разі, якщо відносно сторони договору відкрите провадження про банкрутство. Такий засіб набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що Кодексом з процедур банкрутства вперше передбачена можливість визнання банкрутом фізичної особи. Укладення договору про поділ майна без контролю з боку арбітражного керуючого може привести до виведення майна з обсягу ліквідаційної маси, що порушить права кредиторів;

- встановити певні правила щодо поділу частки в статутному капіталі юридичної особи. Частка в статутному капіталі за своєю природою є подільною, але відомо, що законом може бути поширений правовий режим неподільного майна й на подільні речі. До таких об'єктів доцільно віднести й частку в статутному капіталі, оскільки її дроблення може негативно позначитися на долі юридичної особи, й тим самим під загрозу будуть поставлені інтереси її учасників та кредиторів. Вважаю, правильним закріпити диспозитивне правило про те, що частка в статутному капіталі юридичної особи, починаючи з 10%, вважається неподільним майном й у разі поділу спільного майна переходить до одного з подружжя, якщо інше не встановлене в законі або в установчих документах юридичної особи.

Все вищезазначене дозволяє зробити висновок про необхідність удосконалення нормативне регулювання договору про поділ майна. Зазначені шляхи є лише окремими пропозиціями. В цілому же, договір про поділ майна потребує фундаментальних, комплексних наукових досліджень, результати яких й ляжуть в основу нормативного його регулювання. Корисним в цьому процесі буде й досвід судової практики за справами про поділ майна подружжя.

*Сурженко Ольга Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЧАСТКОВЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ПІДСТАВА ПЕРЕРИВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

За загальним правилом підставою переривання перебігу позовної давності є часткова сплата боржником суми боргу (ч.1 ст. 264 ЦК України). У ч.2 ст.20 Конвенції ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 року також йдеться про часткове виконання зобов'язання боржником як підставу переривання позовної давності. Таке виконання дає розумні підстави вважати, що боржник визнає це зобов'язання.

При цьому важливо враховувати те, яке само зобов'язання склалося між кредитором та боржником. За наявності між кредитором та боржником зобов'язальних правовідносин із зазначенням різних етапів виконання зобов'язання це підлягає врахуванню при визначення того, чи мало місце переривання перебігу позовної давності. Адже важливим у цьому разі є те, борг якого етапу правовідносин визнає кредитор.

Якщо між боржником та кредитором існує договірне кредитне зобов'язання в цілому, то боржник його не може не визнавати, бо він є його стороною, а тому погодився з його умовами, а його борг, який виник за цим зобов'язанням, складається з певних етапів проведення платежів.

Справа у тому, що кредитне зобов'язання припускає етапи виконання боржником свого обов'язку по сплаті боргу. Внаслідок цього борг являє собою періодичні (щомісячні) платежі. При цьому умовою договору є як розмір всього боргу, так і строки його погашення, а відповідно, – розмір кожної частини боргу, яка припадає на цей строк. До обсягу кожного етапу сплати

Чернега В. М.	
НОРМИ-ЦІЛІ СІМЕЙНОГО ПРАВА В МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН.....	133
Савченко А. С.	
СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ В РОЗРІЗІ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	136
Бут Я. В.	
OBJECTIVE APPROACH TO INTENTION TO CREATE LEGAL RELATIONS: ENGLISH LAW.....	140
Слома В. М. ЩОДО ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ ЧАСТКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	143
Шишка О. Р.	
ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ЙОГО МЕЖІ.....	145
Іванова К. Ю.	
ДО НОВЕЛ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО БАНКРУТСТВО.....	152
Колісникова Г. В.	
ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	155
Гнатів О. М.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВИ ЯК ВЛАСНИКА.....	157
Пономаренко О. М.	
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПОДІЛ МАЙНА У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ПРАВА.....	160
Сурженко О. А.	
ЧАСТКОВЕ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЯК ПІДСТАВА ПЕРЕРИВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ.....	164
Баранова Л. М.	
ОХОРОННІ (ЗАХІСНІ) ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	166